

УДК 338.26.01

Щурко У. В.

Львівська національна академія мистецтв

ТРАКТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті порушуються питання трактування сутності поняття «реальний сектор економіки», його місця в системі економічного розвитку держави. Проведено порівняльну характеристику визначення українських та іноземних науковців, акцентуючи на спільних та відмінних рисах поняття «реальний сектор». На основі проведеного аналізу згруповано визначення терміна за специфічними класифікаційними категоріями. Виокремлено перешкоди та перспективи розвитку реального сектору та зазначено важливість його трансформації на сучасному, кризовому, етапі розвитку, що ускладнений військовими діями. Наголошено на пріоритетності заходів з ефективного управління сектором у контексті стратегічного планування економічного розвитку держави.

Ключові слова: реальний сектор, класифікаційні характеристики, стратегічне планування, економіка України, інноваційний розвиток.

Постановка проблеми. Стратегічне планування економіки – найважливіший елемент її успішного розвитку. Розглядаючи питання стратегічного планування розвитку реального сектору, насамперед зазначимо термінологічні виміри нашого дослідження. Розуміння реального сектору частково відрізняється в українській та іноземній літературі. Стандартна модель системи національних рахунків (СНР) групує економіку в бюджетній практиці у чотири сектори: реальний, бюджетний, грошовий, зовнішній. Такий розподіл дає можливість краще зрозуміти внутрішні процеси в економічних структурах.

Таким чином, оминаючи бюджетний (державний, фіскальний), грошовий (фінансовий, банківський), зовнішній (міжнародний, міждержавний) сектори, зупинимось на трактуванні реального (приватний нефінансовий) сектору. У СНР до нього відносять приватні господарючі суб'єкти (підприємства, організації, домашні господарства), через які забезпечується виробництво товарів і послуг,

їхню пропозицію та реалізацію на внутрішньому та міжнародному ринках. Він формує попит із метою виробничого та особистого споживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на особливу важливість реального сектору для розвитку економіки, часто саме невідповідність розуміння самого терміна створює проблеми з визначенням його напрямів розвитку чи вдосконалення. Етимологія цього економічного поняття сягає часів зародження комуністичних ідей, тобто середини XIX ст. Карл Маркс свого часу ввів термін «реальний капітал», що став прототипом «реального сектору». Він окреслював його за характеристикою ознаки участі у виробничому процесі, що створює додану вартість у процесі виробництва, на відміну від «фіктивного капіталу», що участі в створенні суспільного продукту не бере [1, с. 91; 2, с. 59]. З того часу поняття «реальний сектор» трансформувалося та «вживалося» в систему управління національним господарством. Так, О. Волот та М. Пліско зазначають,

що в Радянському Союзі, у період командно-адміністративної системи, та навіть на початку існування незалежної України (до 1996 р.) сукупний суспільний продукт і національний дохід держави вважали результатами діяльності лише виробничої сфери (сектор матеріального виробництва) та розраховували на її основі [3, с. 24]. Хоча й у пізніших працях трапляються подібні підходи до визначення, де до реального сектору економіки відносять лише виробничу сферу (часом навіть без будівництва), виключаючи ринки товарів і послуг.

Питаннями дослідження поняття реального сектору економіки займалася когорта українських науковців: Г. Вечканов, С. Любимцева, А. Семенов, Н. Юрків, О. Собкевич та ін., що, однак, не заперечує потреби вдосконалення розуміння терміну та його характеристик.

А.Ю. Семенов до реального сектору економіки відносить галузі матеріального виробництва, торгівлю, сферу нематеріальних послуг, нефінансові підприємства, домашні господарства, сектор органів державного управління в частині надання нефінансових послуг, сферу культури, науки, освіти [4]. Таке доповнення матеріального виробництва сферами культури, науки, освіти є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку економіки, де вони відіграють щораз більшу роль у формуванні суспільного блага. Дещо звужує розуміння реального сектору Б.І. Пшик, який окреслює його в рамках сфери своїх зацікавлень, зазначаючи, що він представлений нефінансовими корпораціями (великі, малі й середні підприємства), основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання послуг [5]. С.В. Науменкова і С.В. Міщенко [6, с. 44], розкриваючи сутність реального сектору економіки, наголошують на виробництві валового внутрішнього продукту. Він охоплює промислове виробництво, яке складається з видобувних і переробних галузей, сільського господарства, сфери надання промислових, побутових та інших послуг.

Подібно подає реальний сектор економіки і Р.А. Кравець: як фундаментальну основу економічної системи, що включає операції, пов'язані з формуванням валового внутрішнього продукту, за винятком фінансово-кредитних, страхових і біржових операцій [7, с. 64]. Доволі комплексно підходить до ідентифікації сутнісних характеристик та класифікаційних аспектів реального сектору економіки Н. Юрків, виділяючи такі його складники, як: (1) первинний сектор (характерний для доіндустріального суспільства та куди входять сільське господарство, мисливство, лісове господарство, добувна промисловість); (2) вторинний (переробна промисловість та будівництво – ключові в умовах індустріального суспільства); (3) третинний (виробництво і надання виробничих та невиробничих послуг – торгівля, діяльність транспорту і зв'язку, операції з нерухомим майном, діяльність готелів та ресторанів, охорона здоров'я, надання комунальних та індивідуальних послуг, що забезпечували конкурентоспроможність економіки в умовах постіндустріального суспільства) та (4) сектор інформаційних та інших послуг (інформаційні технології, освіта та наукові дослідження, банківські та фінансові послуги) [8, с. 8]. Доповнюючи Н. Юрків, можна вказати на приналежність четвертої класифікаційної ознаки до інформаційного суспільства, яке зараз активно розвивається в країнах Заходу.

Адаптовуючи визначення реального сектору до сучасних умов розвитку світової економіки,

Н.Л. Зайцев одразу вказує, що це виробництво конкурентоспроможної та високотехнологічної продукції, яке допомагає задовольняти потреби споживачів на внутрішньому та зовнішніх ринках [9].

В англійській літературі поняття «реальний сектор економіки» не має однозначного трактування і найчастіше вживається як *real production sector* (з англ. – сектор реального виробництва) або просто *real sector* (реальний сектор) чи *real economy* (реальна економіка). Визначення, яке подає *Financial Times*, трактує реальний сектор економіки як частину економіки, що займається виробництвом товарів і послуг, на відміну від тієї частини економіки, яка пов'язана з покупкою і продажем на фінансових ринках [10]. Фактично реальний сектор подається як такий, що протиставляється фінансовому. Міжнародний валютний фонд розглядає реальний сектор крізь призму СНР, коли «кількісна оцінка, опис та презентація реальних економічних операцій економіки відбувається в рамках Національних рахунків доходів та продуктів (NIPA)», що й належить до реального сектору [11]. Інший іноземний дослідник Ян Готшалк подає розуміння реального сектору як кількарівневої системи, де «на одному рівні розташоване виробництво та пов'язані з ним поняття (зайнятість, інвестиції, дохід, споживання), а на іншому – ціни (споживчі ціни, заробітна плата)» [12].

Натомість російськомовні видання та дослідники досить часто наводять «марксистське» трактування реального сектору, зокрема Економічний словник розкриває поняття «реальний сектор» як таке, що «використовується в економічній літературі, публіцистиці, засобах масової інформації для протиставлення процесів структурної перебудови і економічного зростання руху спекулятивних капіталів» [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на те, що існують декілька підходів до визначення сутності поняття «реальний сектор», які беруть до уваги різні акценти, варто описати загальні риси, що характеризують ці підходи. Від акцентів, зроблених у визначенні, часто залежить охоплення або виключення окремих складників сектору, які за сучасних умов розвитку економіки можуть мати суттєве значення.

Мета статті полягає у класифікації визначення поняття «реальний сектор» у контексті актуалізації потреби стратегічного планування економіки. Групування визначень на основі спільної характеристики уможливить розгляд трактувань сутності поняття в одному із запропонованих ключів і систематизування категорійного апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загалом, аналізуючи підходи до визначення реального сектору, можна згрупувати їх за кількома ознаками на основі ключових акцентів, які зроблені у формулюванні сутності поняття. Так, на нашу думку, такими класифікаційними ознаками можуть бути: суб'єкти (визначення зводиться до опису суб'єктів, що формують реальний сектор економіки), елементи (системи, складники, що наповнюють реальний сектор), процеси (описуються трансакції та інші операції, на основі яких формується наповнення реального сектору). Саме за такими класифікаційними ознаками згруповано визначення поняття «реальний сектор економіки» в табл. 1.

Таким чином, усі визначення можна згрупувати саме за цими трьома характеристиками, проте це не означає, що інші визначення є неправильними чи не мають право на життя. Хоча це

Групування підходів до визначення сутності категорії «реальний сектор економіки» на основі виокремлених класифікаційних ознак

№ з/п	Визначення терміна	Автор, джерело
Класифікація на основі суб'єктного сприйняття		
1.	Вся сукупність великих середніх та малих підприємств, зосереджених на визначеній території, діяльність яких орієнтована на виробництво товарів та надання послуг	О.К. Абрамов
2.	Реальний сектор економіки складається з підприємств (нефінансових корпорацій), домогосподарств і неприбуткових установ, що обслуговують домашні господарства. З погляду грошово-кредитної та фінансової статистики домогосподарства та неприбуткові установи, що обслуговують домашні господарства, у деяких випадках об'єднані в один підсектор «Інші резидентні сектори». Сектор економіки, в якому перебувають гроші	Central bank of Armenia [15]
3.	Економічна система, яка забезпечує розвиток усієї системи ринків окремої території, включаючи сукупний потенціал даної території в матеріально-речовому прояві, і весь комплекс економічних відносин, пов'язаних із діяльністю суб'єктів ринку	В.О. Мешков
4.	Сектор, в якому створюється валовий внутрішній продукт. Включає промислове виробництво, яке складається з підприємств добувної і переробних галузей промисловості, сільське господарство, сферу надання промислових, побутових та інших послуг	Discovered. Деньги, банки, страхование, экономика [14]
5.	Сукупність господарюючих суб'єктів, основною діяльністю яких є виробництво товарів і надання нефінансових послуг на ринковій основі	Я.В. Сергієнко
6.	Галузі матеріального виробництва, торгівля, сфера нематеріальних послуг, нефінансові підприємства, домашні господарства, сектор органів держуправління в частині надання не фінансових послуг, сфера культури, науки, освіти	А.Ю. Семенов
7.	Один із секторів національної економіки, до якого входять суб'єкти господарювання, що безпосередньо створюють валову додану вартість та формують валовий внутрішній продукт і національний дохід, виробляючи матеріальні та нематеріальні товари та послуги, які не відносяться до фінансового сектору економіки	О.І. Волот, І.М. Пліско
8.	Представлений нефінансовими корпораціями (великі, малі і середні підприємства), основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання послуг	Б.І. Пшик
Класифікація на основі акцентування на складові елементи		
9.	Частина економіки, що займається фактично виробництвом товарів і послуг, на відміну від тієї частини економіки, яка пов'язана з покупкою і продажем на фінансових ринках	Finacial Times
10.	Сектор, в якому створюється валовий внутрішній продукт. Включає промислове виробництво, яке складається з підприємств добувної та переробної галузей промисловості	А.Г. Грязнова
11.	Сектор, безпосередньо пов'язаний із матеріальним виробництвом і отриманням прибутку, а також із поповненням державного бюджету	А.М. Шабалін
12.	Сектор, в якому виробляються товари та послуги за допомогою комбінованого використання сировини та інших чинників виробництва (робочої сили, землі, капіталу) або за допомогою виробничого процесу	Б. Маскулл
13.	Складна багатоелементна система з великою кількістю зовнішніх та внутрішніх чинників, що її визначають, а також зі значною сукупністю взаємозв'язків (міжгалузевих, міжсекторальних, міжрегіональних, міжнародних тощо) як усередині цієї системи (на всіх її рівнях), так і з елементами систем вищих рівнів	Н.Я. Юрків
14.	Сукупність галузей економіки, які виробляють матеріальні та нематеріальні товари й послуги, крім фінансово-кредитних та біржових операцій	О. Украинская
15.	Сукупність галузей економіки, які виробляють матеріальні і нематеріальні товари і послуги за винятком фінансово-кредитних і біржових операцій, які відносяться до фінансового сектору економіки	Discovered. Glossary [14]
Класифікація на основі процесного сприйняття		
16.	Сектор, який охоплює діяльність економіки, пов'язану із сукупним попитом і сукупною пропозицією, валовим внутрішнім і національним продуктом, споживанням, заощадженням і нагромадженням капіталу	К. Кобилд
17.	Реальний сектор – кількарівневе поняття. На одному рівні йдеться про рівень виробництва в економіці (зайнятість, інвестиції, дохід, споживання). На іншому рівні йдеться про ціни (споживчі ціни, вхідні ціни, зарплата)	Jan Gottschalk
18.	Реальний сектор відноситься до реальних економічних операцій економіки. Кількісна оцінка, опис та презентація цих операцій відбуваються в рамках Національних рахунків доходів та продуктів (NIPA)	International Monetary Fund
19.	Статистика реального сектору охоплює дані та показники виробництва як у сільськогосподарському, так і в промисловому секторах, валові внутрішні продукти (ВВП), приватні інвестиції та споживання, оптові та індекси споживчих цін / інфляція та зайнятість	Bank of Thailand [17]
20.	Поняття, яке використовується в економічній літературі, публіцистиці, засобах масової інформації для протиставлення процесів структурної перебудови й економічного зростання руху спекулятивних капіталів	Економічний словарь
21.	Сектор економіки, пов'язаний безпосередньо з матеріальним виробництвом, отриманням прибутку і наповненням бюджету	Academic dictionary [16]
22.	Виробництво конкурентоспроможної та високотехнологічної продукції, яке допомагає задовольняти потреби споживачів на внутрішньому та зовнішніх ринках	Н.Л. Зайцев
23.	Фундаментальна основа економічної системи, що включає операції, пов'язані з формуванням валового внутрішнього продукту за винятком фінансово-кредитних, страхових і біржових операцій	Р.А. Кравець
24.	Розкриваючи сутність реального сектору економіки, наголошують на виробництві валового внутрішнього продукту. Він охоплює промислове виробництво, яке складається з видобувних і переробних галузей, сільсько-го господарства, сфери надання промислових, побутових та ін. послуг	С.В. Науменкова, С.В. Міщенко

Джерело: складено автором

не є предметом нашого дослідження, зупинимось на найбільш адекватному, на нашу думку, визначенні реального сектору економіки – «сектору економіки, який потужностями різних суб'єктів господарювання створює валовий національний продукт, виробляючи та надаючи нефінансові товари та послуги».

Реальний сектор економіки залежить від повноцінного функціонування багатьох сфер соціально-економічного розвитку, зокрема, на нього впливають науково-технічний прогрес, податкова та бюджетна політика, рівень залучення інвестицій і розвитку людського капіталу, стан платіжного балансу, загалом рівень світових цін. Зрозуміло, що це лише окремі чинники, які впливають на стан реального сектору, проте вони достатньо очевидно впливають із визначення самого терміна.

Основа реального сектору економіки становить виробництво промислової і сільськогосподарської продукції, де й створюються нові матеріальні блага. Кількісний та якісний розвиток виробничої сфери забезпечує добробут суспільства, зростання доходів населення, створює матеріальну базу для розвитку освіти, охорони здоров'я, культури. Проте такий підхід уже починає доповнюватися реаліями новітньої економіки постіндустріального суспільства, і все більше віддаляється від класичного розуміння функціонування сектору, поширеного протягом десятиліть другої половини ХХ ст.

Так, після Другої світової війни реальний сектор економіки у своєму розвитку зазнав кілька етапів. У колишньому СРСР перший етап – 1945–1950 рр. – це переорієнтація промисловості з військового виробництва на мирне (конверсія); період 1950–1970 рр. характеризувався швидким і ефективним розвитком економіки; 1971–1991 рр. – відносно високий, проте спадаючий темп розвитку. З 1991 р. (вже у пострадянський період) – процес переходу до ринкової економіки (уповільнення економічного зростання, виникнення міжгалузевих диспропорцій, падіння фондів віддачі, ефективності капітальних вкладень, високий рівень мілітаризації економіки колишнього СРСР). Разом із тим перехід до ринкової системи супроводжувався низкою структурних, фінансових і системних криз, що відбулося на темпах розвитку та особливостях реального сектору в Україні. Зважаючи на зміни в структурі національної економіки початку ХХІ ст., зараз до сільського господарства та промисловості, що становили його основу, в реальному секторі додалися будівництво та транспорт і зв'язок (матеріальне виробництво), а у сфері нематеріального виробництва, що зростає достатньо швидкими темпами, – торгівля, готельно-ресторанні послуги,

освіта, креативні індустрії. Надання державної підтримки розвитку реального сектору здійснюється відповідно до пріоритетів, які проголошуються в щорічних посланнях Президента України і закріплюються в Основних напрямках діяльності уряду України [19, с. 117–200].

На сучасному етапі розвитку стратегічне планування економіки є водночас особливо важливим та складним. Військові дії на сході країни, захоплення Криму, руйнування великої частини промислових потужностей та сільськогосподарських угідь суттєво погіршують ефективне управління та практично унеможливають стратегічне планування. Такі управлінські кроки вимагають стабільності та передбачуваності – характеристик, що відсутні як у реальному секторі, так і загалом у державі.

Зважаючи на загальносвітові тренди економічного розвитку (зростання наукоємних виробництв, поширення новітніх технологій, інноваційних процесів, домінування п'ятого технологічного укладу у структурі економічно розвинених країн світу) [18], економіка України перебуває далеко поза цими трендами, оскільки бореться за право відновлення докризового рівня та поступового зростання. Дотримання моделі розвитку, за якої основу реального сектору становлять галузі, орієнтовані на низько технологічні виробництва та експорт сировини, а забезпечення конкурентоспроможності відбувається за рахунок наявності робочої сили, природних ресурсів і капіталу, створило «сприятливі» передумови ворожих утручань агресора та швидкого «підриву» економічного розвитку. У такій ситуації ворогу було достатньо лише завдати точкових ударів по найслабших місцях, виявивши цим усю «крихкість» моделі та зв'язків усередині неї.

Висновки. Зважаючи на важливість реального сектору для розвитку економіки та держави загалом, розроблення відповідних стратегічних та концептуальних документів дасть змогу відновити повноцінне планування економічного розвитку, причому одразу на найновітніших запитах та трендах світової економіки (прірву треба не долати, а «перестрибувати»). Пріоритетним завданням держави в рамках політики розвитку реального сектору є забезпечення суб'єктів ринку і дотичних державних органів систематизованими науково обґрунтованими даними про економічне й політичне становище, що дасть змогу економічним суб'єктам підвищити обґрунтованість своїх рішень у системі загальнодержавного стратегічного планування розвитку як окремих секторів, так і економіки загалом.

Список літератури:

1. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Москва : Политиздат, 1985. Т. 3. 388 с.
2. Іляш Н.І. Концептуальні підходи до визначення поняття «реальний сектор економіки». Інноваційна економіка. 2013. № 8. С. 59–62. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/inek_2013_8_12.pdf.
3. Волог О., Пліско М. Реальний сектор економіки: сутність, складові та його роль в забезпеченні стійкого розвитку економіки держави. *Науковий вісник Полісся Чернігівського національного технологічного університету*. 2016. № 1(5). С. 23–29.
4. Семенов А. Взаємодія банківського і реального секторів економіки України: основні тенденції. *Фінанси, учет, банки*. 2010. № 1(16). С. 181–188.
5. Пшик Б.І. Державне регулювання фінансово-кредитної діяльності: моделі, принципи, напрями вдосконалення. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2009. № 2(7).
6. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів. *Фінанси України*. 2006. С. 44–56.
7. Кравець Р.А. Фінансове прогнозування розвитку реального сектору економіки України : дис. ... кандидата економічних наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Львів, 2017.
8. Юрків Н.Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 400 с.

9. Зайцев А. Разработка конкурентной стратегии высокотехнологического предприятия транснационального концерна. *Вопросы инновационной экономики*. 2013. № 2. С. 3–19.
10. Financial Times. URL : <http://lexicon.ft.com/Term?term=real-economy>
11. International Monetary Fund. Official page. URL : <https://www.imf.org/external/research/index.aspx>
12. Gottschalk Jan. Monetary Policy and the German Unemployment Problem in Macroeconomic Models : Theory and Evidence. Springer. 2007. 288 p.
13. Экономический словарь. URL : <http://abc.informbureau.com>
14. Discovered. Glossary. Деньги, банки, страхование, экономика. URL : <http://discovered.com.ua/glossary/realnyj-sektor-ekonomiki>
15. Central bank of Armenia. URL : https://www.cba.am/Storage/EN/publications/statistics/monetary_stat_manual/sectors.pdf. p. 17.
16. Academic dictionary. URL : https://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/28361
17. Bank of Thailand. URL : <https://www.bot.or.th/English/Statistics/EconomicAndFinancial/RealSector/Pages/index.aspx>
18. Собкевич О.В. Проблеми реального сектору економіки України у контексті економічної безпеки держави. *Вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. Серія «Глобальні та національні проблеми економіки»*. 2017. Вип. 15. С. 136–141.
19. Економічна безпека промисловості: цільовий функціонал та технології управління : монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. В. Микитенко. Київ : Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ, МНТУ ім. академіка Юрія Бугая, 2012. 650 с.

Щурко У. В.

Львовская национальная академия искусств

ПОНИМАНИЕ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА В КОНТЕКСТЕ ПЛАНИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Резюме

В статье затрагиваются вопросы трактовки сущности понятия «реальный сектор экономики», его места в системе экономического развития государства. Проведена сравнительная характеристика определения украинских и иностранных ученых, акцентируя на общих и отличительных чертах термина «реальный сектор». На основе проведенного анализа сгруппированы определения термина по специфическим классификационным категориям. Выделены препятствия и перспективы развития реального сектора и указана важность его трансформации на современном, кризисном, этапе развития, осложненного военными действиями. Отмечена приоритетность мер по эффективному управлению сектором в контексте стратегического планирования экономического развития государства.

Ключевые слова: реальный сектор, классификационные характеристики, стратегическое планирование, экономика Украины, инновационное развитие.

Shchurko U. V.

Lviv National Academy of Arts

DETERMINING REAL SECTOR IN THE CONTEXT OF PLANNING ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The paper raises questions on the interpretation of the concept of "real sector of the economy", its place in the system of economic development of the state. A comparative description of the definition of Ukrainian and foreign scholars is made, emphasizing on the common and distinctive features of the term "real sector". Based on the analysis, the definitions of the term are grouped according to specific classification categories. The obstacles and prospects of the real sector development are outlined and the importance of its transformation at the present, crisis, stage of development, complicated by military actions, is indicated. The priority of measures on effective sector management in the context of strategic planning of economic development of the state is emphasized.

Keywords: real sector, classification characteristics, strategic planning, economy of Ukraine, innovative development.